

کنترل نفس و دوری از گناه در ابعاد اجتماعی و فردی

خداوند در وجود انسان، غرایز و امیال گوناگونی قرار داده است؛ غرایز و امیالی که وجود همه آنها برای ادامه حیات او ضروری بوده و در وقت مناسب، کارآمد است. از جمله این غرایز می‌توان به «خشم»، «محبت به خود»، «دوستی مال»، و «شهوت جنسی» اشاره کرد. وجود این امیال به منظور نیل به هدف تکاملی اوست و هر انسانی برای رسیدن به کمال برتر، به گرایش‌ها نیازمند است.

اگر انسان را موجودی مرکب از روح و جسم و برخوردار از عقل و نفس بدانیم در آن صورت، تصدیق خواهیم کرد که نیاز انسان به غرایز و تمایلات برای هدف متعالی آفرینش ضروری است، اما همه گرایش‌ها و تمایلات او در غرایز و امیال نفسانی خلاصه نمی‌شود و او در ضمیر خویش، تمایلات دیگری همچون فطرت خداجوی، میل به عبودیت و بندگی، میل به جاودانگی و بقا و علاقه به ارزش‌های انسانی و اخلاقی نیز احساس می‌کند. بنابراین، با کمی تأمل و خودآگاهی، درخواهد یافت که هدف از زندگی او بر روی زمین، فقط اشباع غرایز و هواهای نفسانی نیست و باید برای نیل به تعالی انسانی خویش، که هدف آفرینش او نیز بوده، همه تمایلاتش را مدیریت کند و به هریک به قدر ضرورت و نیاز برای رسیدن به آن هدف متعالی، بها دهد. نتیجه آنکه او برای سعادت‌مندی خویش، هرگز نمی‌تواند و نباید تک‌بعدی باشد و تنها به اشباع برخی تمایلاتش فکر کند و از امور دیگر غافل شود. اگر در ضمیر انسان، انواع تمایلات، غرایز و قوای گوناگون قرار داده شده به معنای آن است که به همه آن امور در تعالی و کمال نیاز است و باید از هریک از آنها در وقت خود و به اندازه‌ای که با هدف نخستین آفرینش او در تنافی نباشد بهره‌برداری کند. این قانون و قاعده‌ای است که در بسیاری از ساخته‌های بشری نیز از آن تبعیت می‌شود و در ساختمان اشیای دست‌ساز بشری نیز به تناسب هدفی که برای کارآمدی آن لازم است امکانات لازم قرار داده شده و کسی که از آن دستگاه استفاده می‌کند باید در مرحله نخست، از آن ابزار شناخت لازم را به دست آورد و سپس متناسب با هدفی که برای آن ایجاد شده، از آن خردمندانه بهره‌برداری کند.

با وجود آنچه بیان شد، در متون دینی، موضوع «جهاد با نفس» و مخالفت با خواسته‌های نفسانی موضوعی بسیار مهم معرفی شده و بر مخالفت با هواهای نفسانی تأکید فراوان شده است، به گونه‌ای که سعادت آدمی در گرو مجاهده و مقابله با نفس دانسته شده است. این مقاله به دنبال تبیین مفهوم، و اهمیت مجاهده با نفس و سپس بیان ابعاد و راه‌کارهای تحقق آن است و سعی دارد با رویکردی نو به این موضوع بنگرد.